

Zöldi László

Nyolcvankilenc kontra kilencven

+/- 30
Esszék a közelmúltról és közeljövőről

A segédszerkesztő Mónika segítségére van szükségem, hogy olvasható legyen az elemzendő kötet, az Esszék a közelmúltról és a közeljövőről alcímű könyv címe. Digitális bennszülöttként nem sikerült egymás alá, ugyanabba a betűnyi helybe írni a + és a – jelet. Egyszóval Plusz-mínusz harminc, és a tizenkét neves közéleti személyiség arra vállalkozott, hogy három évtizedre tekintsenek vissza, máskülönben nem vázolhatnák föl a kitörési pontokat.

A válogatásból csak Nádas Péter lóg ki, ő sem a színvonala miatt, hanem mert nyúlfarknyi jegyzettel van jelen. Az a benyomásom, hogy a szerkesztő Földes Györgynek inkább csak a súlyos irodalmi életmű által hitelesített névre volt szüksége, hogy minél többen vegyük kézbe az amúgy is figyelemre méltó esszégyűjteményt. A szép kiállítású, szépen tördelt, karcsú, mindössze 250 oldalnyi kötetben három szó váltakozása figyelhető meg. Az alapszó a rendszerváltás, amelyről Antall József megjegyezte: „A váltás szót én inkább ruhaneműkkel kapcsolatban szoktam használni.” (Népszabadság, 1990. március 10.)

Ezzel is magyarázható, hogy sokan hajlamosabbak a rendszerváltozás kifejezést használni, amely úgy értelmezhető, mintha a folyamat magától ment volna végbe. És van persze a rendszerváltoztatás is, amely aktivitást feltételez. Ha a három szót összefüggésbe, a textusokat tehát kontextusba helyezzük, akkor fölismerhető három történelmi közelítésmód. A rendszerváltás azokra jellemző, akik szerint a nyolcvanas évek végén két nagyhatalom vezetői, az amerikai elnök és a szovjet első titkár tőlünk távol egyeztek meg abban, hogy a pufferállamokat, a közép-európai térséget, vagy ahogy az egyik esszészerző, Spiró György írja: „Köztes-Európát” az oroszok átpasszolják Amerikának.

Ehhez nem sok közünk volt, elvégre a döntések a fejünk fölött, tőlünk függetlenül történtek. Ez zseníroz bennünket, ezért szívesebben használjuk a rendszerváltozást, amelyből hiányzik ugyan a nagyhatalmak aktivitása, csakhogy a miénk sem olvasható ki belőle. A rendszerváltoztatást annál inkább használják azok, akik a harminc év előtti eseménysorozatot úgy értelmezik, hogy mi, magyarok jelentős szerepet játszottunk benne. Még az is elképzelhető, hogy hősies munkával mi kényszerítettük a két nagyhatalmat az európai vonzáskörzet átszabására. Miközben a magyarországi bal- és jobboldal többé-kevésbé egyetért abban, hogy nekik is szerepük volt a rendszervalaminek nevezett eseménysor kialakításában, kétféle emlékezetpolitikát dolgoztak ki.

A baloldalt jelképező MSZP szerint a rendszerváltoztatás 1989-ban ment végbe. amikor az MSZMP és utódpártja kiegyezett az ellenzéki pártokkal a békés átmenetben. Ez azért nem tetszik a Fidesznek, mert a képviselői ott ültek ugyan az Ellenzéki Kerekasztalnál, a párt azonban csak 1990-ben küldhetett képviselőket a szabadon választott országgyűlésbe. Orbánék szerint tehát a rendszerváltoztatás 1990-ben ment végbe. A jelenlegi miniszterelnök tavaly nyáron, a tusványosi beszédében össze is foglalta mindazt, amit évek óta mondogat különböző helyeken. Az úgynevezett kilencvenesek– az ő nemzedéke – az úgynevezett hatvannyolcasokkal szemben kapott lehetőséget az országcsinálásra.

Az esszészerzők közül többen megemlítik, sőt némelyik ki is bontja, hogy miként élték meg a múlt század hatvanas éveiben a gazdasági mechanizmust, vagyis a piacgazdasági mozzanatok meghonosítását. Majd a párizsi és prágai diáklázadások nyomán a szovjet válaszcsapást, és ennek következtében a gazdasági és politikai reformoktól, az „emberarcú szocializmustól" való elfordulást. Gyurgyák János, az egyik legérdekesebb esszé szerzője már csak azért sem vonja kétségbe a nemzedéki szembenállást (vagy inkább szembeállítást), mert a pályakezdő Orbán Viktor közelében találta magát. Innen jutott el oda, hogy „az elmúlt harminc évben túlélt és ledarált mindenkit".

A nemzedéki közelítésmódot a nála idősebb esszészerzők nem föltétlenül szorgalmazzák, de Gyurgyákhoz hasonlóan ők is rajzolnak maguknak egy magaslatot, ahonnan rálátnak a rendszerváltoztatás folyamatára. Például a szociológus Ferge Zsuzsa vagy a történész Romsics Ignác jóvoltából különleges

alapos és meghökkentő adatbázisról tanulmányozhatjuk a legutóbbi három évtizedünket. Az igazi felismeréssel azonban Markó Béla kecsegtet. Ő ugyanis költő-politikusként, az RMDSZ volt elnökeként, román kormányok volt miniszterelnök-helyetteseként küldte Budapestre, a Napvilág Kiadó szerkesztőségébe az esszéjét.

Gondolatmenete azért hat újszerűnek és tűnődésre késztetőnek, mert nincs szüksége egy adatokból felhalmozott magaslati pontra. Számára magától értetődő a külső, marosvásárhelyi és bukaresti nézőpont. E kisebbségi látószögből arra a következtetésre jutott, hogy a kilencvenesek hiába darálták le a hatvannyolcasokat, „a politikai váltógazdálkodás elakasztása… csak átmenet", megszüntetéséhez „újabb nemzedékváltásra lesz szükség". Nem a kilencveneseké, hanem a huszonéveseké a jövő, akik majd megteremtik „a közös Európát és a nyelvi, kulturális, nemzeti sokféleségeket".

(+/- 30 Esszék a közelmúltról és a közeljövőről,
Politikatörténeti Intézet, Napvilág Kiadó, 2019)